չօչափում է պ. Երիցեանը իւր այս 100 երես գրքոյկի մէջ, որը կարդացւում է մեծ չափշտակութիւնով։ Լեզուն բաւականաչափ կանոնաւոր չէ նորագոյն աշխարհաբարի տեսակէտից։

Ա. Ա.

ՄԱԼՈՒՄԵԱՆ, Խ.—«ՄՏՔԻ ՄՇԱԿԸ». Գրիգոր Արծրունու գրական գործունէութեան 25-ամեակի առիթով։ Թիֆլիս, 1890 թ., տպարան Տ. Նազարեանցի, քառածալ, 96 եր., տառ № 12։ Գինն է 50 կ.։

Գրքոյկը պարունակում է հետեւեալ գլուխները. 1) Ներածութիւն, 2) կենսագրական տեղեկութիւններ, 3) Գրիգոր Արծրունու գրական գործունէութեան սկզբնաւորութիւնը, 4) Հայոց մամուլի անցեալի մասին, 5) «Մշակի» սկզբնաւորութեան հանգամանքները, 6) Նոր մեթօդ և Նոր ուղղութիւն, 7) Ընդհանուր հայեացք Գրիգոր Արծրունու գործունէութեան մասին, 8) Մի քանի գծեր Արծրունու կեանքից, 9) Առաջադիմական շարժումներ։

Առաջին գլուխները հազիւ գուրս եկած՝ արդէն հնացան, որովհետև գրեթէ միաժամանակ լոյս տեսաւ պ. Ալ. Երիցեանի գրքոյկը, որի առջև պ. Մալումեանցի տւած տեղեկութիւնները գրականապէս ոչ մի արժէք չեն կարող ներկայացնել։ «Հայոց մամուլի անցեալի մասին» գլխում բոլորը, ինչ տեղեկութիւններ են, քաղած են Ցարոյի մի բրօշիւրից հայոց մամուլի մասին։ Եւ պ. Երիցեանի գրքոյկը նաև այդ կողմից գերազանց է։ Իսկ ինչ վերաբերում է մասնաւորապէս «Հիւսիսափայլ»-ի և «Կռունկ»-ի գնահատութեան, Մալումեանցի գրածը մի շատ թոյլ արձագանք է արդէն ցայժմ յայտնած մտքերի։

Մի փոքր աւելի հետաքրքրութիւն ներկայացնում է 5-երորդ գլուխը՝ «Մշակ»-ի սկզբնաւորութեան մասին. բայց այժմ, երբ այդ մասին նոյն իսկ գործին մասնակցող անձերը հակասող մտքեր են յայտնել—Մալումեանցի պնդումները ճշդութեան տեսակէտից կորցնում են իրանց արժէքը։

«Նոր մեթօդ և Նոր ուղղութիւն» գլխում Մալումեանցը յայտնում է, թէ մինչև «Մշակ»-ը հայոց մամուլի մէջ տիրում էր քարոզչական մեթօդը, իսկ «Մշակ»-ը մտցրեց քննադատական մեթօդ մեր հրապարակախօսութեան մէջ։ Առաջին ածականը Մալումեանցը վերցրել է Ա. Արասխանեանցի յօդւածից Ստեփան Նազարեանի հրապարակախօսութեան մասին, երկրորդ ածականը հեղինակը վերցրել է Արծրունու մի յօդւածից՝ իւր սեպհական հրապարակախօսութեան մասին։ Բայց որքան գրչի սխալ էր այդ Արծրունու կողմից, նոյնքան ոչ պատւաբեր կրկնութիւն է թւում այդ

Մալումեանցի կողմից։ Նա ի զուր չէ սպրդել գրքոյկի 13-երորդ երեսում մի բնորոշ տպագրական սխալ, իբր թէ Հէյդելբերգում Արծրունին «գըլխաւորապէս լռում էր Բաու, Կնիս, Բլունչլի և Տրէյչկէ պրոֆեսորներին (որոնք տնտեսագէտներ և պատմաբաններ են), միևնոյն ժամանակ... լսում էր Հելմհոլցի բնական գիտութիւնների ընդհանուր հետևանքները» և այլն։

Հեղինակի համար ամենակարևոր գլուխը պէտք է եղած լինէր գլուխ VII՝ «Ընդհանուր հայեացք Գ. Արծրունու գործունէութեան վերայ»։ Բայց քննադատական զգացմունքի կատարեալ բացակայութիւնը հեղինակի մէջ դարձնում է գրքոյկի այդ գլուխը անուսանելի, չը նայած որ չափազանցութիւնների և սխալների հետ խառը կան և ճշգրիտ տողեր։

Վերջ։ Մալումեանցի գրքոյկը նպաստ չէ հայկական և ոչ իսկ ընթացիկ գրականութեան։ Նոր ոչ տեղեկութիւն կայ և ոչ միտք. բայց թէ տեղեկութիւնների և թէ մտքերի կողմից հեղինակը ցոյց է տալիս իրան կատարեալ անձեռնհաս։ Միակ գնահատելի կողմերը՝ արտաքին կողմերն են՝ թուղթը, տիպը, ոգևորուածը և նիւթի վաչող դասաւորութիւնը։

Ես գնահատում եմ մի հեղինակի ոգևորութիւնը. բայց երբ մի հեղինակ, ոգևորւելով, այն տպաւորութիւնն է անում, որ, կարծես լաւ չը մարսած բաներից է խօսում,— այդպիսի ոգևորութիւն ընդունակ է միայն սառնութիւն յառաջացնելու։

Ա. Ա.

ՏԷՐ-ՂՍԻՐՆԴԵԱՆՑ ԳԷՈՐԳ.—«ՕՐՒՈՐԴ ՆԱԴԻԿ ԿԻԼԻԿԵԱՆ» (Բոպէներ) և Ցաւելուած (բանաստեղծութիւններ). քառածալ, 71 երես. Թիֆլիս, տպարան Մ. Դ. Ռոտինեանցի, 1890։ Գինն է 30 կոպ.

Այս գրքոյկի մեծագոյն մասը (55 երես) կազմում է մի ընդարձակ ոտանաւոր, որի համառօտ բովանդակութիւնը հետևեալն է.

Թիֆլիսի մի խուլ փողոցի վերայ գտնուող խարխուլ տներից մէկում ապրում էր Թոկիր մանող խեղճ Արտուշը իւր կնոջ՝ Անանի և իւր միակ դստեր՝ Նադիկի հետ։ Մայր ու աղջիկ օգնում էին Արտուշին, բայց ինչ ասել կ'ուզէ, որ ընտանիքի նիւթական դրութիւնը աննախանձելի էր.

Խիստ դանդաղ քայլով (?) անց
էին կենում
Ջարքաշ օրերի ձիք ձիք (ձիգ
ձիգ ?) ժամերը.